Original Article Open Access



Child Rights Journal

2023; 5(18): 15-29

Journal Homepage: http://childrightsjournal.ir

International ThinkTank of Human Dignity

The Iranian Association of Medical Law

The Iranian Association of Child Rights

The Child's Right to Mental Health in Cyberspace from the Perspective of International law with Emphasis on General Comment No.25 of the Committee on the Rights of the Child

Mohammad Mehdi Seyed Nasseri[1]

1. Department of International Law, Emirates Branch, Islamic Azad University, Dubai, United Arab Emirates.

ABSTRACT

Background and Aim: The child's right to mental health in cyberspace has become one of the most important legal issues in the field of international law. This right is very vital for the child and must be protected in cyber space as well. Considering that the virtual space is expanding and children, as digital natives, use it as an interactive and learning space, it is necessary to protect their rights against the dangers in this space. It is very important to pay attention to the physical and psychological harm that is caused by inappropriate and unpleasant content that causes online discrimination and harassment and the use of cyberspace without supervision and control for children. In international law, the protection of children's rights is recognized as a fundamental issue and in this regard, the Convention on the Rights of the Child, has defined the principles of protection of children's rights at the international level. In this context, this research aims to answer these questions: and what are the effects of virtual space in his life? From a legal point of view, what are the duties of governments in protecting the right to the health of children in cyberspace?

Method: The current research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of the type of research, which was collected and analyzed by using library resources and examining a wide range of documents and procedures and other research works.

Results: General Comment No. 25, published on 2021, by the Committee on the Rights of the Child, addressed how governments apply the Convention on the Rights of the Child in the digital domain. The committee's purpose of this public commentary was to provide a strategy for legislation and policy making in the field of fulfilling the obligations of governments in the framework of the Convention on the Rights of the Child and its optional protocols in the light of the opportunities, risks and challenges of the digital environment.

Conclusion: One of the main components of the right to health is the right to mental health, which is one of the most important examples of children's rights and various factors are effective in threatening or realizing this right of children and cyber space is one of them. The right to health, the right to education, the right to personal security and the right to recreation and entertainment are the rights associated with the growth and excellence of children, which are strongly related to the digital environment in the age of digitalism.

Keywords: Rights; Child; Mental Health; Cyberspace; International Law

Corresponding Author: Mohammad Mehdi Seyed Nasseri; **Email:** sm.snaseri@gmail.com

Received: March 05, 2023; **Accepted:** July 01, 2023

Please cite this article as:

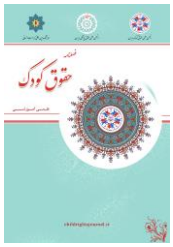
Seyed Nasseri MM. The Child's Right to Mental Health in Cyberspace from the Perspective of International law with Emphasis on General Comment No.25 of the Committee on the Rights of the Child. Child Rights Journal. 2023; 5(18): 15-29.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

This Open Access Article Distributed under the Terms of the Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0 (CC BY-NC 4.0)

مقاله پژوهشی

دسترسی آزاد



فصلنامه حقوق کودک

دوره پنجم، شماره هجدهم، تابستان ۱۴۰۲، صفحات ۲۹-۱۵

Journal Homepage: http://childrightsjournal.ir

انجمن علمی حقوق کودک ایران

انجمن علمی حقوق پزشکی ایران

اندیشکده بین المللی کرامت انسانی

حق کودک بر سلامت روان در فضای مجازی از منظر حقوق بین‌الملل با تأکید بر نظریه عمومی شماره ۲۵ کمیته حقوق کودک

محمدمهدی سیدناصری[۱]

۱. گروه حقوق بین‌الملل، واحد امارات، دانشگاه آزاد اسلامی، دبی، امارات متحده عربی.

چکیده

زمینه و هدف: حق کودک بر سلامت روان در فضای مجازی، به یکی از مسائل مهم حقوقی در حوزه حقوق بین‌الملل تبدیل شده است. این حق، برای کودک بسیار حیاتی است و باید در فضای مجازی نیز حفاظت شود. با توجه به اینکه فضای مجازی در حال گسترش است و کودکان به عنوان بومیان دیجیتال، از آن به عنوان یک فضای تعاملی و یادگیری استفاده می‌کنند، حفاظت از حقوق آنان در برابر خطرات موجود در این فضا ضروری است. توجه به آسیب‌های جسمی و روانی که به دلیل محتواهای نامناسب و ناخوشایند سبب بروز تبعیض و آزار آنلاین و بهره‌مندی از فضای مجازی بدون نظارت و کنترل برای کودکان می‌شود، اهمیت بالایی دارد. در حقوق بین‌الملل، حفاظت از حقوق کودکان به عنوان یک مسأله اساسی شناخته شده است و در همین راستا کنوانسیون حقوق کودک ، اصول حفاظت از حقوق کودکان را در سطح بین‌المللی تعریف کرده است. این پژوهش در همین زمینه، درصدد این است که به این پرسش‌ها پاسخ دهد که فضای مجازی در زندگی او چه تأثیراتی دارد؟ از منظر حقوقی چه تکالیفی بر عهده دولت‌ها در حمایت از حق بر سلامت کودک در فضای مجازی در دسترس است؟

روش: پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر نوع پژوهش، توصیفی ـ تحلیلی است که با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و بررسی طیف وسیعی از اسناد و رویه‌ها و سایر آثار پژوهشی، مطالب، جمع‌آوری و تحلیل شده‌اند.

یافته‌ها: تفسیر عمومی شماره ۲۵ منتشره در ۲۰۲۱، توسط کمیته حقوق کودک ، به چگونگی اعمال پیمان‌نامه حقوق کودک توسط دولت‌ها در حوزه دیجیتال پرداخت. هدف کمیته از این تفسیر عمومی، ارائه راهبرد برای تقنین و سیاستگذاری در زمینه تحقق تعهدات دولت‌ها در چارچوب پیمان‌نامه حقوق کودک و پروتکل‌های اختیاری آن در پرتوی فرصت‌ها، مخاطرات و چالش‌های محیط دیجیتال بود. به بیان بهتر، امروز با تفسیر عمومی این کمیته، حقوق کودک نه‌تنها در محیط آفلاین، بلکه در محیط دیجیتال و برخط نیز تضمین می‌شود.

نتیجه‌گیری: یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌های حق بر سلامت، حق بر سلامت روان است که از مهم‌ترین مصادیق حقوق کودکان می‌باشد و عوامل مختلفی در تهدید یا تحقق این حق کودکان مؤثرند که فضای مجازی یکی از آن‌هاست. حق بر سلامت، حق بر آموزش، حق بر امنیت شخصی و حق بر تفریح و سرگرمی، حقوق ملازم با رشد و تعالی کودکان است که در عصر دیجیتالیسم به شدت با محیط دیجیتال مرتبط است.

واژگان کلیدی: حقوق؛ کودک؛ سلامت روان؛ فضای مجازی؛ حقوق بین‌الملل

نویسنده مسئول: محمدمهدی سیدناصری؛ **پست الکترونیک:** sm.snaseri@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۱۳؛ **تاریخ پذیرش:** ۱۴۰۲/۰۴/۱۰

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Seyed Nasseri MM. The Child's Right to Mental Health in Cyberspace from the Perspective of International law with Emphasis on General Comment No.25 of the Committee on the Rights of the Child. Child Rights Journal. 2023; 5(18): 15-29.

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

مقدمه

با توجه به سرعت پیشرفت تکنولوژی‌های دیجیتال و نفوذ فضای مجازی (Cyberspace) در زندگی انسان‌ها، فرصت مقاومتِ جوامع در مقابل پدیده‌های جدید از بین رفته است و همه جوامع در مدت کوتاهی در مسیر جریان قرار گرفته و آن را می‌پذیرند و این همان روند جهانی‌شدن است که اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد. امروزه محیط دیجیتال چنان با زندگی انسان‌ها عجین شده است که در عرصه فرهنگ و ارزش‌ها، خود را به عنوان مبنایی‌ترین پایه و ستون شکل‌گیری نظام اجتماعی نشان می‌دهد و می‌توان گفت تکنولوژی‌های مدرن از مرزهای جغرافیایی گذشته و به عمق مرزهای ارزشی، فرهنگی و نظام‌های اجتماعی نفوذ کرده، تأثیر گذاشته و آدمی در مقابل این امر پویا و رونده راه فراری ندارد. به عقیده بسیاری از کارشناسان یکی از مهم‌ترین اقشاری که در مواجه با محیط دیجیتال در معرض خطرات و تهدیدات مختلف قرار دارند، کودکان (بومیان دیجیتال: متولدان ۱۳۷۴ تا ۱۳۹۱ خورشیدی، به عنوان بومیان دیجیتال شناخته می‌شوند؛ نسلی که از ابتدای تولد، با اینترنت و رسانه‌های اجتماعی همزیستی داشته‌اند و از این رو انتظار می‌رود که الگوهای رفتاری آنان با نسل‌های پیشینشان متفاوت باشد) هستند. حق بر آموزش، حق بر سلامت، حق بر امنیت شخصی و حق بر تفریح و سرگرمی، حقوق ملازم با رشد و تعالی کودک است و امروزه به شدت با فضای مجازی مرتبط می‌باشد. امروزه فضای مجازی به عنوان یک حق و نیز ابزار تحقق سایر حقوق، از جمله آزادی بیان، مشارکت و آموزش و... مورد شناسایی و حمایت قرار گرفته است. مطابق قاعده لاضرر، به جهت حمایت از حقوق کودکان به ویژه عدم آسیب روانی به آن‌ها، ضررزدن به کودک توسط هر فردی ممنوع است و بر پایه حاکمیت قاعده مزبور، بزه‌کار و مجرم ملزم به تأدیه و ترمیم و جبران کلیه خسارات به کودک اعم از مادی و معنوی می‌باشد، چراکه بر طبق این قاعده هیچ‌گونه ضرر و زیانی اعم از جسمی و روحی روانی نباید جبران‌نشده باقی بماند. چنانکه اگر فردی عمداً یا سهواً در بستر فضای مجازی، شخصی را مورد سوءاستفاده قرار دهد یا موجب هتک حیثیت او شود، بر اساس این قاعده باید جبران خسارت کند. ماده ۱۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر، حفظ و حمایت از حریم خصوصی افراد را مورد توجه قرار داده است و اعلام می‌دارد: «هیچ یک از آحاد بشری حق مداخله در زندگی شخصی و خانوادگی و مزاحمت بدون رضایت و از روی ستم را نداشته و در صورت تعرض به قلمرو شخصی و هتک حیثیت، شایسته برخورداری از حمایت‌های قانونی مراجع قضایی است.» همچنین مطابق با ماده ۱۷ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (International Covenant on Civil and Political Rights): هیچ احدی نباید در خانواده و مکاتبات و محل زندگی شخصی مورد مداخله و تعرض زورمندانه غیر قانونی قرار گیرد و نباید لطمه به آبرو و شرافت بدون مجوز قانونی صورت پذیرد و هر شخص حق برخورداری حمایت قانونی در صورت تهدید یا تعرض را دارد. در بند ۳ ماده ۱۹ میثاق، محدودسازی آزادی بیان را مطرح کرده است، اما با توجه به گستردگی فضای مجازی و طیف وسیع اطلاعات، چگونه می‌توان دسترسی به آن را محدود ساخت. تعدادی از پژوهشگران در این خصوص بیان داشته‌اند که: برعکس دنیای حقیقی که مبنا بر حفظ حریم خصوصی است، در فضای مجازی یا سایبری مبنا بستر عمومی است. پژوهش حاضر درصدد پاسخ به این سؤالات است که: تعریف کودک چیست و یک کودک در محیط دیجیتال با چه خطرات و تهدیداتی مواجه است؟ چه سازوکارهای فنی، قانونی و ساختاری در عرف بین‌المللی و داخلی برای حمایت از کودکان در محیط

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

دیجیتال در دسترس است؟ حق بر سلامت روان کودکان در فضای مجازی با توجه به نظام حقوق بین‌الملل چگونه قابل تحقق است؟ چه راهکارها و پیشنهاداتی برای صیانت از حقوق کودکان در محیط دیجیتال وجود دارد؟ از منظر حقوقی چه تکالیفی بر عهده دولت‌ها در حمایت از حق بر سلامت کودک در فضای مجازی در دسترس است؟

این پژوهش با روش توصیفی ـ تحلیلی و با بررسی اسناد، کتب و مرور مقالات علمی ـ پژوهشی مرتبط صورت گرفته است و به دنبال ارائه چارچوب منسجمی برای حمایت از حقوق کودکان در عصر فناوری‌های نوین می‌باشد.

۱. پیشینه پژوهش: رویا معتمدنژاد و همکاران (۱) در پژوهشی بین داشته‌اند که حق بر سلامت روان از اصلی‌ترین مؤلفه‌های حق بر سلامت و از مهم‌ترین مصادیق حقوق کودکان می‌باشد. عوامل مختلفی در تهدید یا تحقق این حق کودکان مؤثرند که فضای مجازی یکی از آن‌ها می‌باشد. فضای مجازی از آن جهت حائز اهمیت است که امروزه کودکان مدت زیادی از زمان خود را در آن محیط سپری می‌کنند و این امر در حالی روی می‌دهد که بخش قابل توجهی از این فضا نه‌تنها تناسبی با وضعیت خاص سنی و روحی روانی کودکان ندارد، بلکه آثار زیانباری نیز بر روح و روان آن‌ها بر جای می‌گذارد.

همچنین سیدناصری و شاه‌محمدی (۲) در پژوهشی بیان داشته، گسترش لحظه‌ای محیط دیجیتال در ابعاد مختلف زندگی کودکان امروز ایفای نقش می‌کند. در کنار آن با افزایش استفاده از فضای مجازی که نقش مؤثری در تولید، انتشار و انتقال اطلاعات آموزشی و سرگرمی داشته است، سطح دسترسی به محتوای برخط برای اقشار مختلف جامعه، از جمله کودکان افزایش پیدا کرده است. در عین حال، این شرایط بستری برای محدودشدن یا نقض حقوق افراد علی‌الاخصوص کودکان نیز ایجاد کرده است، زیرا کودکان امروز زمان زیادی را برای فعالیت‌های آموزشی، تفریحی و سرگرمی در اینترنت و محیط دیجیتال سپری می‌کنند و در معرض انواع خطرات و تهدیدات نیز قرار می‌گیرند. در این فضا، موضوع صیانت از حقوق کودک و نوجوان در فضای مجازی، مسأله‌ای درخور توجه است که باید از سوی دولت‌ها و سایر نهادهای دولتی و مدنی و سایر متولیان امور کودکان مورد حمایت ویژه قرار گیرد.

همچنین نکوفر و قلاوند (۳) در پژوهشی دیگر با بیان این نکته که به دلیل گستردگی این پدیده نوظهور و بروز و ظهور چالش‌ها و بحران‌های جدیدی که در عرصه‌های مختلف اجتماعی ایجاد نموده، شناخت صحیح و شیوه‌های برخورد با این پدیده امری لازم و ضروری به حساب می‌آید. یکی از دغدغه‌های اساسی جوامع در عصر اطلاعات که جامعه ایران نیز از این امر مستثنی نبوده، مسأله اخلاق و هویت کودکان عمومی است. اخلاق و هویت کودکان اجتماعی به عنوان مجموعه‌ای از ارزش‌ها و قواعد رفتار در جامعه است. بر این اساس اخلاق و هویت کودکان اجتماعی، حوزه‌ای از فرهنگ عمومی یک جامعه را تشکیل می‌دهد که شامل عقاید، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی جامعه محسوب می شود، لذا با توجه به اهمیت مقوله فرهنگ در جامعه ایران و از سوی دیگر تهدیدات و فرصت‌های موجود در فضای مجازی نویسندگان مسأله اخلاق و هویت کودکان در فضای مجازی و آثار آن را در قالب یک پژوهش علمی ـ مروری مورد مطالعه قرار داده‌اند.

۲. مفهوم‌شناسی

۲-۱. تعریف کودک: بر اساس تعریف ماده اول کنوانسیون حقوق کودک (Convention on the Rights of the Child) مصوب ۱۹۸۹، کودک به هر انسان زیر هجده سال اطلاق می‌شود، مگر اینکه طبق قانون قابل

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

اجرا در مورد کودک، سن بلوغ زودتر حاصل شده باشد (۴). خردسالان و کودکان از نظر سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی شامل کلیه افراد کمتر از هجده سال می‌شوند که در قلمرو حاکمیت جمهوری اسلامی ایران قرار دارند. این تعریف شامل کودکان مهاجر، پناه‌جو و آواره نیز می‌شوند. پیمان‌نامه حقوق کودک نیز، کودکان تحت حمایت کنوانسیون هر انسان دارای هجده سال یا کمتر از هجده سال تعریف شده است. بنابراین تعیین سن در سند یاد شده با اسناد بین‌المللی مطابقت دارد (۵)، به علاوه در ماده ۳۸ کنوانسیون حقوق کودک، حضور افراد زیر ۱۵ سال در مخاصمات مسلحانه ممنوع شده است (۶) که البته این سن در پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در مورد شرکت کودکان در جنگ که در ۱۲ فوریه ۲۰۰۲ لازم‌الاجرا شد، به ۱۸ سال افزایش یافته است.

با تکیه بر موارد فوق و توجه به ابعاد مختلف تعریف کودکی، نمی‌توان به طور دقیق حدود سنی کودک را مشخص کرد، اما می‌توان گفت با تکیه بر کنوانسیون حقوق کودک، پایان کودکی همان ۱۸ سال تلقی شده است و آغاز آن را می‌توان از قبل از تولد کودکان و دوره جنینی در نظر گرفت. پس دولت‌ها باید برای ایفای حق بر سلامت کودکان، علاوه بر اقدامات لازم در سطح ملی در عرصه بین‌المللی نیز فعال باشند تا کودکان از دوره کودکی، در همه جنبه‌ها، به سلامت عبور کنند (۷).

۲-۲. تعریف فضای مجازی: با وجود توسعه فراگیر کاربرد و آثار فضای مجازی در سطوح مختلف زندگی بشری در عصر حاضر، تاکنون تعریف واحد و اتفاق نظری از این عبارت ارائه نشده است. با این حال می‌توان گفت فضای مجازی حوزه دیجیتال جهانی از شبکه‌های وابسته به هم و همچنین شبکه‌های تعاملی، از جمله اینترنت و سایر شبکه‌های مخابراتی و پردازنده‌هایی است که برای انتقال، تولید یا حفظ و حذف اطلاعات گوناگون از آن استفاده می‌شود (۱).

۳. حق بر سلامت روان کودک در نظام حقوق بین‌الملل

بین‌الملل: سلامتی مفهومی نسبی و در حال توسعه است. از نظر سازمان جهانی بهداشت (World Health Organization) سلامتی وضعیت رفاه کامل فیزیکی، روانی و اجتماعی بوده و نه فقط فقدان و نبود بیماری جسمی یا ناتوانی جسمی می‌باشد. سلامت روان از مهم‌ترین مؤلفه‌های حق بر سلامت و رشد و شکوفایی انسان است. بنابراین معنای سلامت روان بدین‌گونه است که فرد دارای تعادل اجتماعی و فرهنگی و رفتاری، عدم اختلال روان‌شناختی، دارای وضعیت رفاهی متناسب و تعادل و توازن در کار و روابط عاطفی و ازدواج و تفریحات و اوقات فراغت می‌باشد. طبق تعریف سازمان جهانی بهداشت، سلامت روان شامل توانایی لذت‌بردن از زندگی، توانایی بازگشت به زندگی بعد از ناراحتی و غم زیاد، توانایی میانه‌روی، توانایی انعطاف‌پذیری و سازگاری، داشتن احساس امنیت و آرامش و خودباوری می‌باشد. بر طبق اساسنامه سازمان جهانی بهداشت، برخورداری از بالاترین استانداردهای سلامت به دور از توجه به نژاد، قومیت، مذهب و عقاید سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، از بنیادی‌ترین حقوق انسان است (۱). در قانون نمونه محافظت از کودکان در نسخه نهایی ژانویه ۲۰۱۳ در خصوص سلامتی در بند ۱ ماده ۳۵ بیان شده است که: می‌بایست از سلامت کودک مراقبت شود، اعم از جسمی و ذهنی و روانی و احساس کودک. بنابراین سلامت روان و جسم کودک برای شکوفایی و رشد درخور توجه بسیاری است که دولت باید تمهیداتی در این خصوص در بخش غیر درمانی و درمانی در نظر بگیرد. در بخش غیر درمانی دولت می‌بایست رفتاری غیر تبعیض‌آمیز (ماده ۲ کنوانسیون حقوق کودک) و آزادی بیان و عقیده و آگاهی

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

و فکر و آزادی عضویت در گروه یا انجمن (مواد ۱۲ تا ۱۵) و دسترسی به اطلاعات و آموزش (ماده ۲۸) و اقدامات قانونی و قضایی و حمایت از کودکان در برابر استثمار و خشونت (ماده ۳۲ و ۳۴) و بهره‌مندی کودکان از استانداردهای زندگی را فراهم کند. در مواد ۵ و ۱۸ و ۲۷ کنوانسیون مذکور تعهدات والدین و سرپرستان قانونی بیان شده است و در همه موارد دولت موظف به یاری والدین و سرپرستان قانونی در انجام وظایف و تکالیفشان می‌باشد. طبق ماده ۲۷ کنوانسیون حقوق کودک: دولت‌های عضو کنوانسیون باید تمامی امکانات برخورداری از زندگی سالم و مناسب کودک در همه ابعاد از جمله جسمی، روانی، اجتماعی فرهنگی و اقتصادی و... را فراهم کند. نتیجه حاصل اینکه در استفاده کودک از فضای مجازی، بایستی به سلامت جسمی و روانی او توجه بسیاری صورت گیرد، چراکه در شخصیت، رفتار و سلامت روان او تأثیرگذار خواهد بود. در ماده ۶ کنوانسیون نیز رشد و بقا را حق کودک دانسته و دولت‌ها را به رعایت و تضمین این حقوق موظف کرده است. حق سلامت کودک در این ماده به طور روشن و شفاف مورد توجه قرار گرفته است. در راستای تضمین حق بر سلامت کودک، نهاد خانواده و به خصوص والدین را نیز مسئول دانسته است تا اهتمام کافی در این زمینه داشته باشند. همچنین تفسیر عمومی شماره ۲۵ کمیته حقوق کودک مل متحد نیز به لزوم رعایت حقوق کودکان در بهره‌مندی و استفاده از فضای مجازی توسط ارگان‌ها و نهادهای مختلف دولتی و خصوصی و نیز خانواده‌ها اشاره کرده است. این کمیته طی مواد ۹۳ الی ۱۱۶ تفسیر عمومی ۲۵ به تفصیل درباره اهمیت بالای حفظ حق کودک در برخورداری از لوازم و مراقبت‌های مقتضی جهت حمایت از حق بر سلامت در ابعاد مختلف آن از جمله سلامت روان صحبت کرده است و ضمن مد نظر قراردادن و تصریح منافع و فواید بالقوه فضای مجازی در تأمین سلامت کودکان در ابعاد مختلف، از جمله سلامت روان، به ابعاد مخاطره‌آمیز و مضر این فضا در صیانت از این حق، وظیفه نهادها و اشخاص مختلف در جلوگیری و جبران خسارت بروز این مخاطرات اشاره کرده است (CRC/C/GC/25, 2021).

۴ .تأثیرات فضای مجازی در زندگی کودکان: حضور پررنگ کودکان در جهان فناوری و دسترسی به جریان عظیم اطلاعات و ارتباطات دارای کارکردهای مثبت و منفی بسیاری است، اما آنچه در این مجال به آن پرداخته خواهد شد تنها بخشی از تهدیدات و خطرات احتمالی است که کودکان در این فضا با آن مواجه هستند:

۴-۱. نقض حریم شخصی کودک: کودکان در اینترنت بخش قابل توجهی از اطلاعات شخصی خود را در محیط‌هایی چون اتاق‌های گفتگو در شبکه‌های اجتماعی، سایت‌های بازی آنلاین و موارد مشابه افشا می‌کنند که جمع‌آوری غیر قانونی آن‌ها تهدیدی جدی برای حریم خصوصی آن‌ها به شمار می‌آید و می‌تواند زمینه‌ساز سرقت اطلاعات و پیامدهای منفی آن باشد، چراکه هرگز مشخص نیست این اطلاعات به دست چه کسانی می‌افتد و چگونه مورد استفاده قرار می‌گیرد، حتی چنین وضعیتی می‌تواند کودکان را در معرض استفاده‌های تجاری از اطلاعات آن‌ها با هدف‌گیری تبلیغاتی قرار دهد (۸).

۴-۲. وابستگی به بازی‌های آنلاین و فضای مجازی: بازی‌های کامپیوتری و آنلاین سوغات تکنولوژی و مدرنیته هستند که کودکان و نوجوانان در سراسر جهان بخشی از اوقات خود را به درگیرشدن با آن‌ها می‌گذرانند. اغلب این بازی‌ها دارای صحنه‌های خشن و مهیج هستند و تداوم بازی با آن‌ها کودک و نوجوان را به خود وابسته می‌کنند. با آماری که از کودکان و نوجوانان به دست آمده، درصد قابل توجهی از آنان به نوعی اعتیاد، یعنی اعتیاد به بازی‌های کامپیوتری دچار شده‌اند. این سرگرمی‌های

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

آنلاین با استفاده از تصاویر پرتحرک و صداهای مهیج، دنیایی از هیجان و خشونت را مهیا می‌کنند و استرس ناشی از آن‌ها منجر به شکل‌گیری رفتارهای پرخاشگرانه در کودکان و نوجوانان خواهد شد. کودکان و نوجوانان با گذراندن ساعت‌های زیاد در بازی‌های کامپیوتری و آنلاین از فعالیت‌هایی که به حفظ سلامت جسمی و تناسب اندام آنان کمک می‌کند، دور می‌مانند. مشغولیت زیاد به این بازی‌ها منجر به اختلال در سیستم عصبی، دردهای عضلانی، بی‌حسی در دست‌ها و آسیب به شبکه بینایی به دلیل تمرکز زیاد خواهد شد (۹). چاقی و اضافه وزن نیز از پیامدهای این وابستگی تلخ به ابزار دیجیتال است. در کنار آن بازی‌های سه‌بعدی رایج با هدست‌های واقعیت مجازی با ایجاد دنیایی انتزاعی در ذهن کودکان سبب افت شدید تحصیلی در آن‌ها خواهد شد.

۴-۳. تهدیدات ناشی از حضور کودک در فضای مجازی: در فضای مجازی که امروزه از هر سه کاربر فعال آن یک نفرشان کودک است، تهدیدهای پرشماری برای کودکان در زمینه‌های مختلف وجود دارد که می‌توان از مهم‌ترین آنان به چهار بخش عمده اشاره کرد:

۱ـ بخش خشونت از طریق بازی‌های رایانه‌ای که روح و روان کودک را تهدید می‌کند؛ ۲ـ بخش فحشا و فساد که به نوبه خود بی‌وبندوباری، پورنوگرافی و هرزه‌نگاری را در کودک افزایش می‌دهد؛ ۳ـ بخش استفاده از مواد مخدر و روان‌گردان‌ها و اعتیاد به فضای سایبری در اثر استفاده بیش از حد کودکان و نوجوانان؛ ۴ـ بخش کلاه‌برداری در اثر اعتماد بی‌پایه به کاربران فضای مجازی، به ویژه توسط کودکان (۱۰).

۵. حقوق کودکان در فضای مجازی و رابطه آن‌ها با حق بر سلامت روان: حقوق کودکان در فضای مجازی دارای مصادیق متعددی می‌باشد که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: حق بر بازی، حق بر امنیت، حق بر آموزش، حق بر حریم خصوصی که نسبت آن‌ها با حق بر سلامت روان کودکان مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

۵-۱. کودک و حق بر بازی: حق بر بازی و تفریح از مهم‌ترین مؤلفه‌های زندگی کودکان محسوب می‌شود. آن‌ها با انجام انواع بازی‌ها، مهارت‌های لازم را برای شکل‌دادن زندگی آینده خود به دست می‌آورند. بنابراین بازی، تفریح و سرگرمی‌های مختلف از عوامل رشد و شکوفایی استعداد کودکان محسوب می‌شوند. «بازی از عوامل اصلی رشد و یادگیری کودکان می‌باشد و تجربه استقلال فردی، مهارت‌های اجتماعی و لذت ماجراجویی و هیجان را در آن‌ها ارتقاء می‌دهد» (۱۱). حق بازی از مصادیق مؤثر بر سلامت روان کودک در فضای مجازی است. با این وجود کودک را نمی‌بایست با توجه به گسترش فضای مجازی و اینترنت و بازی‌های برخط که برخی از آن‌ها بر پایه جنگ و خشونت و آموزش‌های ناصحیح است، رها کرد، زیرا سلامت روانی کودک را به مخاطره می‌اندازد و با آزادی کودک در تعارض است. حق بر بازی‌کردن کودک در ماده ۳۱ کنوانسیون حقوق کودک مورد توجه قرار گرفته است که در زمینه‌های فرهنگی و هنری به عنوان زمینه‌ساز مؤثر برای بازی و سرگرمی کودکان اشاره شده است. به عبارتی ضمن مد نظر قراردادن اهمیت ایجاد بستر مناسب برای تحقق حق بر بازی کودک در فضای مجازی، باید به مخاطره‌ها و آسیب‌های موجود در این فضا یا حتی فضای واقعی توجه کرد. برای مثال بازی می‌تواند متأثر از عوامل مختلفی نظیر فرهنگ، تجارت، وضعیت اقتصادی و شرایط جسمی و روحی کودک و اجتماع او باشد که چنین عواملی مشخصاً در فضای مجازی نیز نمود خواهند یافت. بنابراین در زمینه تحقق حق بر بازی کودک نه‌تنها باید به اتخاذ تدابیر ایجابی مبادرت ورزید، بلکه باید اقدام‌های پیشگیرانه، نظارتی و کنترلی نیز جهت کاهش‌دادن

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

مخاطره‌های محیط‌های مختلف، از جمله محیط مجازی برای تحقق این حق کودک اتخاذ کرد. برای مثال فضای مجازی نباید مانع انجام فعالیت فیزیکی و حضوری کودک و ارتباط مستقیم او با خانواده و همسالانش شود و یا نباید محتواهای بر پایه اهداف تجاری بدون توجه به نیازهای کودک در سطح وسیع در دسترس آنان قرار گیرد. در مواد ۱۰۶ الی ۱۱۱ تفسیر عمومی شماره ۲۵ (General Comment No.25) حقوق کودک از حق بر بازی به عنوان یکی از حقوق منشعب‌شده از حق کودک بر انجام فعالیت‌های تفریحی و اوقات فراغت نام برده شده است. طی این مواد، فضای مجازی به عنوان بستری که قابلیت معرفی و ارائه فرصت‌های مختلف برای تحقق این حق را دارد حائز اهمیت شمرده شده است، اما در عین حال به دلیل رابطه نزدیک و غیر قابل انکار اثر فعالیت‌های تجاری بر محتوای اطلاعات مجازی به دولت‌های عضو توصیه بسیار زیاد جهت حفظ امنیت و سلامت فضای مجازی در تولید محتویات سرگرم‌کننده برای کودکان شده است (CRC/C/GC/25, 2021).

۵-۲. کودک و حق بر آموزش: آموزش شکلی از یادگیری است که در آن هر آنچه قابل آموختن است، از نسلی به نسل دیگر یا از عده‌ای به عده دیگر منتقل می‌شود. حق بر آموزش بسترساز تحقق سایر حقوق بشری است، چراکه به موجب آموزش، افراد می‌آموزند چگونه از حقوق سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود بهره‌مند شوند و در زندگی اجتماعی مشارکت کنند و به همین دلیل اعلامیه ۱۹۹۰ یونسکو (UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) نیز به صورت خاص به این مسأله پرداخته و بیان کرده است: آموزش در چارچوب استانداردهای جهانی می‌تواند ابزار لازم برای مشارکت مردم را فراهم آورد، به علاوه در اسناد مختلف حقوق بشری، از جمله میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی نیز از لزوم دسترسی برابر به آموزش به عنوان حقی از حقوق بشر نام برده شده است. امروزه بخش عمده‌ای از آموزش‌های رسمی و غیر رسمی مؤسسات آموزشی از طریق اینترنت و فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان ارائه می‌شود. کنوانسیون حقوق کودک شامل نکات ارزشمندی در حوزه تعلیمی و تربیتی و سلامت روان کودک می‌باشد، به گونه‌ای که در مقدمه کنوانسیون به مراقبت‌های دوران کودکی توجه ویژه شده است. در ماده ۳ کنوانسیون، منافع و مصالح کودک در دوران کودکی او در نظر گرفته شده است. در سال ۲۰۰۳ میلادی در پنجمین تفسیر عام کمیته حقوق کودک، منافع و مصالح کودکان در بند ۱۲ به طور گسترده‌ای تفسیر شده است: این اصل مقتضی اقدامات مؤثر دولت، مجلس و قوه قضاییه است. هر نهاد یا مؤسسه قانونگذاری، اجرایی و قضایی باید به طور نظام یافته بررسی کند که چگونه منافع عالیه کودک تحت تأثیر تصمیمات یا مصوبات آنان قرار می‌گیرد؟ و یا در آینده چه تأثیری بر آنان خواهد داشت؟ من‌جمله: تصمیمات یا مقرراتی که به طور مستقیم به کودکان مربوط نیست، بلکه غیر مستقیم بر آنان تأثیرگذار است (۱۲).

بنابراین اصل رعایت منافع و مصالح کودکان به عنوان یک اصل بنیادین در حقوق کودک است و حق بر آموزش کودک را می‌توان به عنوان یکی از مصادیق مهم به شمار آورد، بدین‌ترتیب دولت‌ها یا افراد نباید با کنش‌های خود این حق را نادیده انگاشته و یا به نحوی اقداماتی در تعارض با آن انجام دهند، به گونه‌ای که سلامت روانی و جسمی کودک را تحت‌الشعاع قرار دهند (۱۳). تفسیر عمومی ۲۵ کمیته حقوق کودک نیز طی مواد ۹۹ الی ۱۰۵ به صورت صریح و روشن به اهمیت حفظ حق آموزش کودکان در ارتباط با فضای مجازی پرداخته است

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

و در این راستا معین کرده که دولت‌های عضو و دیگر نهادها و افراد دخیل در امر آموزش مکلف به تأمین وسایل، ابزارها و ایجاد زمینه‌های مورد نیاز جهت تحقق حق بر آموزش سالم همراه با امکان دسترسی به منابع و اطلاعات مختلف هستند، بدین‌ترتیب کمیته در تفسیر عمومی ۲۵ خود بیان کرده است که فضای مجازی به عنوان بستر برقراری ارتباط و دسترسی به اطلاعات مختلف می‌تواند به عنوان ابزاری جهت تحقق حق بر آموزش کودکان تلقی شود و در نتیجه دولت‌های عضو مکلف‌اند تا زمینه دسترسی مناسب و برابر برای تمام کودکان جامعه به فضای مجازی در ابعاد مختلف را فراهم آورند و نیز از آنان برابر مخاطرات بالقوه حمایت به عمل آورند (25/CRC/C/GC, 2021).

۵-۳.کودک و حق بر امنیت: امنیت در معنای حقوقی به معنی فقدان خطر نسبت به جان، مال، عرض و حقوق آحاد مردم در جامعه می‌باشد. امنیت از دیگر مؤلفه‌های حق بر سلامت کودک در بستر فضای مجازی است. از مهم‌ترین موارد تهدیدکننده امنیت کودکان در فضای مجازی قرارگرفتن آن‌ها در معرض خشونت‌های مجازی می‌باشد که این امر ضمن اینکه سلامت روان آن‌ها را به شدت تهدید می‌نماید، امکان بهره‌مندی آن‌ها از این فضا را محدود می‌کند. کنوانسیون حقوق کودک در ماده ۳۴ در خصوص حمایت از کودکان در مقابل پدیده هرزه‌نگاری و پورنوگرافی (Pornography) و استثمار جنسی، کشورهای عضو را مکلف به حمایت و انجام اقداماتی در سطح ملی و بین‌المللی دانسته است و در ماده ۱۹ حکومت‌ها را موظف کرده است تا با به کارگیری تمام توانایی‌ها و امکانات برای حمایت کودکان از سوءاستفاده‌های جنسی، ذهنی و جسمی که در قبال رفتارهای سهل‌گیرانه و عدم مدیریت ایجاد شده است حمایت کنند. همچنین در ماده ۳۲ نیز از ممنوعیت استثمار و بهره‌کشی از کودکان سخن گفته است که نشان‌دهنده اهمیت حمایت از کودکان در چنین مواردی است تا سلامت جسم و روان کودکان به مخاطره نیافتد، اما بیشترین مخاطرات متوجه دختران است، اگرچه پسران نیز از این مخاطرات در امان نیستند.

۵-۴. کودک و حق بر حریم شخصی: حریم خصوصی کودکان زمانی در معرض تهدید قرار می‌گیرد که اطلاعات شخصی آنان از طریق اینترنت به صورت خودکار یا از طریق نرم‌افزارهای جاسوسی جمع‌آوری شود و یا خود به صورت داوطلبانه آن‌ها را در اختیار سایت‌ها یا افراد دیگر قرار دهند. این اطلاعات می‌تواند طیف متنوعی از داده‌های رایانه‌ای را شامل شود. انتشار این اطلاعات همچون انتشار عکس و فیلم خصوصی کودکان گاهی می‌تواند آنچنان تأثیرات مخربی بر روح و روان آن‌ها وارد آورد که جبران خسارات وارده ممکن نباشد. درباره حق بر حریم خصوصی و حفظ آن در ماده ۱۶ کنوانسیون حقوق کودک چنین آمده است: ۱ـ در امور خصوصی، خانوادگی یا مکاتبات هیچ کودکی نمی‌توان دلخواه یا غیر قانونی دخالت کرد یا هتک حرمت نمود؛ ۲ـ کودک در برابر این‌گونه دخالت‌ها و یا هتک حرمت‌ها مورد حمایت قانون قرار دارد.» با توجه به این ماده ۲ فرض متصور است: فرض اول، دخالت والدین به طور خودسرانه در امور شخصی کودکشان که در این فرض در اکثر دولت‌ها قوانین نمی‌تواند تضمین‌کننده حمایت از حریم خصوصی کودکان در برابر والدین و دیگر اعضای خانواده او باشد، اما در فرض دوم، دخالت غیر قانونی و مغرضانه اشخاص دیگر (چه در فضای حقیقی چه در فضای مجازی) در امور خصوصی کودک می‌باشد که دولت باید در زمینه سازوکارهای مناسب و فرهنگ‌سازی و آموزش به کودک و والدین، اقدام‌های لازم را انجام دهد (۱۴). تفسیر عمومی شماره ۲۵ کمیته حقوق کودک نیز طی مواد ۶۷ الی ۷۸

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

به بررسی اهمیت حفظ این حق برای کودکان به ویژه در تعامل با فضای مجازی پرداخته است. طی این مواد کمیته (Committee on the Rights of the Child) تصریح کرده است که حق کودک بـــر حفظ حریم شخصی خود حقی اساسی جهت حفظ کرامت و حیثیت و آزادی او است که نه‌تنها نباید توسط تجار و دیگر عاملان تولید محتوا در فضای مجازی سلب شود، بلکه دولت‌ها و خانواده‌ها نیز بدون کسب رضایت کودک و مگر در شرایط بسیار ضروری حق مداخله و نقض این حق کودک را به واسطه انجام فعالیت‌هایی نظیر بررسی اطلاعات آنان و دیگر داده‌ها ندارند. به همین ترتیب عاملان تولید محتوا و خدمات در فضای مجازی نیز نباید اقدام به نقض این حق کودک به واسطه پردازش پنهانی اطلاعات آنان کنند (CRC/C/GC/25, 2021).

۶. حمایت از حقوق کودکان در فضای مجازی و سازوکارهای بین‌المللی: عنصر قانونی و مبنای حقوقی برای حق دسترسی کودکان به فضای مجازی را می‌توان ماده ۱۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی دانست. این ماده در تشریح حق آزادی بیان، بر این نکته تأکید دارد که آزادی بیان شامل آزادی تحصیل یا دریافت اطلاعات و اشاعه یا انتقال اطلاعات می‌باشد، خواه شفاهاً خواه به صورت نوشته یا چاپ یا هنری یا به هر وسیله دیگر که صورت گیرد. در همین راستا، ماده ۱۷ کنوانسیون حقوق کودک مقرر می‌دارد که کشورهای طرف کنوانسیون، دسترسی کودک به اطلاعات و مطالب از منابع گوناگون و بین‌المللی، خصوصاً مواردی که مربوط به اعتلای رفاه اجتماعی، معنوی یا اخلاقی و بهداشت جسمی و روحی وی می‌شود را تضمین کنند. حال با توجه به ماهیت فضای مجازی که آثاری فراگیر دارد و محدود به مرزهای جغرافیایی نیست، منع کودکان از استفاده از اینترنت و دنیای دیجیتال محال و غیر قانونی است. در حوزه بین‌المللی کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد به عنوان یکی از قابل قبول‌ترین اسناد حقوق بشری که در سال ۱۹۸۹ به تصویب رسیده است و از اسناد لازم‌الاجرا و بسیار مهم مربوط به حقوق بشر است و مورد توافق جامعه بین‌المللی می‌باشد، سند مدونی از انتظارات جامعه برای حقوق کودکان است که در آن به انواع حقوق کودکان پرداخته شده است، اما در سال‌های بعد با رشد سریع اینترنت و فضای دیجیتال، این سند دیگر کافی و پاسخگو نبود. پس از آن با توجه به لزوم حمایت و صیانت از حقوق کودکان در محیط دیجیتال از سوی دولت‌ها و سایر نهادهای دولتی و مدنی و سایر متولیان امور کودکان، یونسکو در سال ۱۹۹۹ برای حمایت از حقوق کودکان اعلامیه و طرح اقدام برای حمایت از کودکان را تصویب کرد. یونیسف (Unicef: The United Nations International Children's Emergency Fund) نیز در گزارش سالانه وضعیت کودکان در سال ۲۰۱۷ از همه ذی‌نفعان خواست تا حقوق کودکان را در فضای سایبری تحقق ببخشند. شورای اروپا نیز در سال ۲۰۱۸ به توصیه کشورهای عضو، بخشی از استراتژی خود در مورد حقوق کودک را به دستورالعمل‌های احترام، محافظت و تحقق حقوق کودک در فضای مجازی اختصاص داد (۱۵).

در ژانویه ۲۰۱۷ ویرایش تازه‌ای از کنوانسیون حقوق کودک به عنوان بخشی از گزارش گروه ویژه حامیان حقوق کودکان در انگلستان منتشر شد. حاصل تحقیقات این گروه این بود که کودکان و والدین هر دو به حمایت بیشتری برای هدایت و راهبری در جهان مجازی نیاز دارند. حقوق ارائه‌شده در این کنوانسیون علاوه بر چگونگی حمایت از کودکان در برابر خطرات احتمالی، به اعمال حقوق قانونی آن‌ها نیز پرداخته است. در واقع آن‌ها معتقدند این قانون باید تأمین‌کننده این حقوق در فضای

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

مجازی نیز باشد. از جمله موارد اشاره‌شده در این سندِ بازنگری‌شده، اجرای قانون حمایت از اطلاعات عمومی در فضای اینترنت، ساده‌کردن اصطلاحات و شرایط استفاده از نرم‌افزارهای دیجیتال مخصوص کودکان است (۱۶). لازم به ذکر است که به موجب ماده ۹ کنوانسیون حقوق کودک، دولت‌های عضو ملزم هستند تا تمامی اقدامات قانونی و اجرایی لازم جهت اعمال حقوق شناسایی‌شده در این کنوانسیون را مورد توجه قرار دهند. این دولت‌ها با توجه به حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اقداماتی از این قبیل را جهت به حداکثررساندن منابع موجود در چارچوب همکاری‌های بین‌المللی معمول خواهند داشت. ماده ۱۹ این کنوانسیون، دولت‌ها را مکلف به اتخاذ تدابیر مناسب قانونی، اجرایی، اجتماعی و آموزشی نموده است تا از کودکان در برابر تمامی اشکال خشونت جسمی، روانی، ضرب و جرح یا سوءاستفاده، اهمال، مسامحه‌کاری، بدرفتاری یا استثمار حمایت کند که با توجه به سبک زندگی در عصر جدید، فضای مجازی یکی از تهدیدات مهم برای سلامتی کودکان است و ضروری است که دولت‌ها و جوامع مدنی با اعمال قوانین مناسب اقدامات بین‌المللی برای محدودسازی برخی محتواهای مخرب برای کودکان را با همکاری همه اعضای جامعه بین‌الملل اتخاذ نمایند.

در کنار این موارد، در تفسیر عمومی شماره ۲۵ منتشره در تاریخ ۲۱ مارس ۲۰۲۱، کمیته حقوق کودک سازمان ملل متحد، یک نهاد حقوق بشری پیمان‌محور، به چگونگی اعمال کنوانسیون حقوق کودک توسط دولت‌ها در حوزه فضای مجازی پرداخت. در تنظیم تفسیر عمومی حاضر از مشارکت ۷۰۹ طفل و نوجوان از ۲۸ کشور در مناطق مختلف جغرافیایی بهره گرفته شده و فرآیند نهایی‌سازی آن حدود دو سال به طول انجامید. در کنوانسیون حقوق کودک، چهار اصل عمومی مهم که عبارت از اصل عدم تبعیض (ماده ۲)، اصل رعایت مصالح عالیه کودکان (ماده ۳)، اصل حق بر حیات، رشد و بقا (ماده ۶) و اصل حق بر شنیده‌شدن (ماده ۱۲) است، شناسایی شده و تمامی حقوق مندرج در کنوانسیون حول این چهار اصل عمومی در گردش است. در نظریه تفسیری شماره ۲۵ نیز در تمامی حقوق کودکان، چهار اصل یادشده مد نظر قرار گرفته است که باید به صورت ویژه مورد تفقد قرار گیرد. اصول چهارگانه کنوانسیون حقوق کودک، یعنی مواد ۲، ۳، ۶ و ۱۲ راهبردهایی هستند که اعمال دیگر مواد کنوانسیون حقوق کودک در حوزه دنیای دیجیتال باید در پرتوی آن‌ها صورت پذیرد.

تفسیر عمومی شماره ۲۵ کمیته حقوق کودک باید در کنار دیگر تفاسیر عمومی، اسناد مصوب، روزهای گفتگوی عمومی و بیانیه‌های شفاهی و ماهوی کمیته حقوق کودک مورد مداقه قرار گیرد. اهمیت این تفسیر عمومی در برجسته‌نمودن تفاوت محیطی است که در سال‌های اخیر حضور کودکان در آن پررنگ شده است (۱۷)، حقوق مورد اشاره در این تفسیر عمومی به تفصیل در تفاسیر عمومی و اسناد تکمیلی کمیته حقوق کودک پیش‌تر مورد توجه قرار گرفته‌اند، اما محوریت محیط دیجیتال، کمیته را بر آن داشت تا برای این محیط مبادرت به تکرار و تأکید بر این حقوق نماید. در دوران دیجیتال امروز، دوران کودکی همزمان در محیط‌های آنلاین و آفلاین می‌گذرد، در صورتی که از حقوق کودکان در یک محیط حمایت نشود در محیط دیگر نیز حقوق آن‌ها به خطر می‌افتد. می‌توان راه حل را در مسئول‌کردن ارائه‌دهندگان و بسترسازان محیط دیجیتال دانست. به بیان دیگر، حمایت از حقوق کودکان در محیط دیجیتال هزینه‌ای اجتماعی است که فراهم‌آورندگان محیط دیجیتال، از شرکت‌ها گرفته تا والدین و سرپرستان کودک به آن می‌پردازند. بهره‌گیری از رهنمودهای کمیته

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

حقوق کودک، به عنوان نهاد تخصصی حقوق کودکان در سطح جامعه بین‌المللی، می‌تواند در تضمین حقوق این دسته از اعضای خانواده بشری بسیار راهگشا باشد.

۷. تکالیف دولت‌ها در حمایت از حق بر سلامت کودک در فضای مجازی: فرصت‌های موجود برای تحقق حقوق کودکان و حمایت از آنان در فضای مجازی مستلزم تمهیدات گسترده تقنینی، اداری و احتیاطی است. دولت‌ها باید مقررات داخلی خود را مرور و در صورت نیاز، مبادرت به بروزرسانی یا تقنین مطابق با حقوق مصرح در کنوانسیون حقوق کودک و پروتکل‌های اختیاری آن (پروتکل در خصوص فروش، فحشا و هرزه‌نگاری کودکان و پروتکل در خصوص به کارگیری کودکان در مخاصمات مسلحانه (Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography)) کنند. تنقیح مقررات داخلی با توجه به اسناد پیش‌گفته به منظور تضمین حقوق کودکان در محیط دیجیتال است. از طرف دیگر، حمایت برخط (آنلاین) از کودکان باید با راهبردها و سیاستگذاری‌های جامع دولت‌ها همگام شود. دولت‌ها در نتیجه مکلف هستند نیازهای کودکان کمتر برخوردار یا در معرض خطر را برآورده ساخته و در صورت لزوم اطلاعات مناسب را در اختیار این دسته از کودکان قرار دهند. همچنین به منظور هماهنگی میان‌بخشی و افزایش بهره‌وری، دولت‌ها باید نهادی را مأمور هماهنگ‌کردن سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های دولتی کنند. طبیعی است دولت‌ها وظیفه دارند برای تحقق حقوق کودکان در محیط دیجیتال مبادرت به تخصیص منابع انسانی و مالی در این حوزه کنند، زیرا اثرگذاری تقنینی، سیاستگذاری و برنامه‌ریزی در این حوزه مستلزم پوشش حداکثری کودکان است. از دیگر تکالیف مهم دولت‌ها در تحقق حقوق کودکان در محیط دیجیتال، همانا جمع‌آوری داده و پژوهش است. داده‌ها و پژوهش‌های به روز برای فهم آثار محیط دیجیتال بر کودکان و ارزیابی اثربخشی مداخلات دولتی بسیار اهمیت دارد. نهادهای حقوق بشری ملی مانند مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک وزارت دادگستری موظف هستند وضعیت حقوق کودکان در محیط دیجیتال را پایش کرده و شکایات کودکان در مورد نقض حقوقشان را دریافت و بررسی کنند. همچنین در صورت وجود دیگر نهادهای پایش مستقل، نهادهای حقوق بشری ملی موظف هستند با این نهادها همکاری کنند (۱۸).

دولت‌ها همچنین مکلف هستند حقوق کودک در فضای مجازی را برای همه به طور عام، و برای اشخاصی که به طور مستقیم یا غیر مستقیم با کودکان در ارتباط هستند، به طور خاص اطلاع‌رسانی کنند. همچنین دولت‌ها باید برنامه‌های آموزشی برای کودکان، والدین، سرپرستان قانونی، عموم مردم و مسئولین را تسهیل کنند تا از این طریق دانش عمومی نسبت به فرصت‌ها و چالش‌های حقوق کودکان در محیط دیجیتال را ارتقا بخشند. جامعه مدنی شامل انجمن‌های کودکان و نیز سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه حقوق کودکان و محیط دیجیتال باید در توسعه، اعمال، پایش و ارزیابی مقررات، سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های مربوط به حقوق کودکان مشارکت فعال داشته باشند. خدمات و محصولات شرکت‌ها و مؤسسات تجاری از جمله شامل مؤسسات غیر انتفاعی، حقوق کودکان در محیط دیجیتال را به طور مستقیم و غیر مستقیم متأثر می‌کنند. در همین راستا بخش تجاری باید حقوق کودکان را رعایت کرده و در صورت نقض این حقوق، جبران خسارت مقتضی کند. دولت‌ها موظف هستند تضمین کنند که بخش تجاری تکالیف خود را ایفا می‌کند. در حوزه تبلیغات و بازاریابی تجاری، دولت‌ها موظفند مصالح عالیه کودکان را در

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

بالاترین اولویت قوانین تبلیغاتی و بازاریابی قرار دهند. دولت‌ها در نهایت موظف هستند سازوکارهای قضایی و غیر قضایی جبران خسارت مؤثر و متناسب برای نقض حقوق کودکان در فضای مجازی را در دسترس همه کودکان و سرپرستان قانونی آن‌ها بگذارند.

روش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر نوع پژوهش، توصیفی ـ تحلیلی است که با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و بررسی طیف وسیعی از اسناد و رویه‌ها و سایر آثار پژوهشی، مطالب، جمع‌آوری و تحلیل شده‌اند.

یافته‌ها

توجه به تکالیف دولت‌ها در حمایت از حق بر سلامت کودکان در فضای مجازی در سطح بین‌المللی ضروری است. تفسیر عمومی شماره ۲۵ منتشره در تاریخ ۲۱ مارس ۲۰۲۱، توسط کمیته حقوق کودک سازمان ملل متحد، به چگونگی اعمال پیمان‌نامه حقوق کودک توسط دولت‌ها در حوزه دیجیتال پرداخت. هدف کمیته از این تفسیر عمومی، ارائه راهبرد برای تقنین و سیاستگذاری در زمینه تحقق تعهدات دولت‌ها در چارچوب پیمان‌نامه حقوق کودک و پروتکل‌های اختیاری آن در پرتوی فرصت‌ها، مخاطرات و چالش‌های محیط دیجیتال بود. به بیان بهتر، امروز با تفسیر عمومی این کمیته، حقوق کودک نه‌تنها در محیط آفلاین، بلکه در محیط دیجیتال و برخط نیز تضمین می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

در دو دهه گذشته همه ابعاد زندگی بشر، تحت تأثیر پیشرفت‌های شگرف تکنولوژی و فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات قرار گرفته است. زندگی کودکان که به دلیل حضور زیاد و زودهنگام در محیط دیجیتال «بومیان دیجیتال (Z Generation)» نامیده می‌شوند نیز به دنبال این پیشرفت‌ها دچار دگرگونی‌های بی‌سابقه‌ای شده و سرگرمی‌های دیجیتال نقش مهمی در آن یافته است. باید توجه کرد که در این فضای بی‌انتها و پرسرعت خطرات بسیاری کودکان را تهدید می‌کند و شرایطی فراهم می‌شود که حقوق آنان نقض یا محدود گردد، در نتیجه توجه به تکالیف دولت‌ها در حمایت و صیانت حقوق کودکان و رعایت حق بر سلامت کودکان در سطح بین‌المللی و داخلی ضروری است. یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌های حق بر سلامت، حق بر سلامت روان است که از مهم‌ترین مصادیق حقوق کودکان می‌باشد و عوامل مختلفی در تهدید یا تحقق این حق کودکان مؤثرند که فضای مجازی یکی از آن‌هاست. حق بر سلامت، حق بر آموزش، حق بر امنیت شخصی و حق بر تفریح و سرگرمی، حقوق ملازم با رشد و تعالی کودکان است که در عصر دیجیتالیسم به شدت با محیط دیجیتال مرتبط است. فضای مجازی امروزه به عنوان یک حق و نیز ابزار تحقق سایر حقوق از جمله آزادی بیان و مشارکت و آموزش مورد شناسایی و حمایت قرار گرفته است.

از منظر حقوقی و در سطح بین‌المللی نیز اسناد و اقدامات مهمی در صیانت از حقوق کودکان به چشم می‌خورد. یکی از مهم‌ترین اسناد حقوقی در این زمینه، پیمان‌نامه حقوق کودک سازمان ملل متحد است که در سال ۱۹۸۹ به تصویب رسید. در سال‌های بعد و با پیشرفت اینترنت و رسانه‌های دیجیتال این سند حقوقی مورد بازنگری قرار گرفت و برای حمایت از حقوق کودکان و جلوگیری از تضییع حقوق آن‌ها در محیط مجازی و دیجیتال مفاد جدیدی به آن افزوده شد، از جمله مفاد جدید این پیمان‌نامه اجرای قانون حمایت از اطلاعات عمومی در فضای اینترنت، ساده‌کردن اصطلاحات و شرایط استفاده

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

از نرم‌افزارهای دیجیتال مخصوص کودکان، تعیین ناظرانی برای مناسب‌سازی مطالب و محتواهای ارائه‌شده از سوی شرکت‌های رسانه‌ای برای کودکان زیر ۱۸ سال و... است. از جمله اقدامات بین‌المللی دیگر، اعلامیه یونسکو در سال ۱۹۹۹ برای حمایت از حقوق کودکان و طرح اقدام برای حمایت از آنان، گزارش سالانه یونیسف درباره وضعیت کودکان در سال ۲۰۱۷ برای تحقق حقوق کودکان در فضای سایبری، توصیه شورای اروپا در سال ۲۰۱۸ به کشورهای عضو در محافظت و تحقق حقوق کودک در محیط دیجیتال را می‌توان نام برد. در کنار این موارد در تفسیر عمومی شماره ۲۵ منتشره در تاریخ ۲۱ مارس ۲۰۲۱، کمیته حقوق کودک سازمان ملل متحد یک نهاد حقوق بشری پیمان‌محور، به چگونگی اعمال پیمان‌نامه حقوق کودک توسط دولت‌ها در حوزه دیجیتال پرداخت. هدف کمیته از این تفسیر عمومی، ارائه راهبرد برای تقنین و سیاستگذاری در زمینه تحقق تعهدات دولت‌ها در چارچوب پیمان‌نامه حقوق کودک و پروتکل‌های اختیاری آن در پرتوی فرصت‌ها، مخاطرات و چالش‌های محیط دیجیتال بود. به بیان بهتر، امروز با تفسیر عمومی این کمیته، حقوق کودک نه‌تنها در محیط آفلاین، بلکه در محیط دیجیتال و برخط نیز تضمین می‌شود. در کنار همه سازوکارهای قانونی خانواده نیز به عنوان یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین نهادها در ایجاد یا کنترل وابستگی کودکان و نوجوانان به فضای مجازی مورد توجه است، لذا نهادینه‌کردن برخی از جنبه‌های رفتار اجتماعی در دوران کودکی نیازمند همکاری و همراهی خانواده‌هاست. می‌توان نتیجه گرفت که آگاهی و اطلاع والدین از جنبه‌های مثبت و منفی سرگرمی‌های دیجیتال و حضور کودکان در فضای مجازی بسیار مهم است. آنان باید با تشخیص بازی‌های مفید و مناسب سن و جنس کودکان و شناخت نسبت به مسائل تربیتی و آگاهی نسبت به انواع بازی‌های رایانه‌ای، همواره سواد و اطلاعات دیجیتالی خود را به روز نگه دارند تا بتوانند پاسخگوی پرسش‌ها و نیازهای فرزندان در این عرصه باشند. در این راه نقش فرهنگ‌سازی و اطلاع‌رسانی مناسب برای خانواده‌ها نیز بسیار حائز اهمیت است و باید در دستور کار مراکز فرهنگی و متولیان امر قرار گیرد. باید خاطرنشان کرد که تکنولوژی بیشتر از اینکه ذاتاً فناورانه باشد، ماهیتی اخلاقی، فرهنگی و انسانی دارد و انسان به واسطه هیپنوتیزم عصر تکنولوژی از فروغی که جوهره وجودی اوست، دور شده است، البته تکنولوژی به خودی خود مخرب نیست و نحوه استفاده از آن است که بسیار مهم است و عدم توجه به اخلاق در مواجه با تکنولوژی در عصر حاضر سبب خلق پلتفرم‌ها و خدماتی از فناوری‌های هوش مصنوعی شده است که خارج از اراده و کنترل بشر است و در آینده‌ای نه‌چندان دور و با ادامه این روند شاهد شکل‌گیری نظم نوینی در اجتماع بشری خواهیم بود که در روش مواجهه با جامعه و قانون اثرگذار خواهد بود.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

تضاد منافع

نویسنده هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده است.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

References

1. Salami S, Zare Esfidani Z, Hasani S, Motamed-Nejad R. The Right to Mental Health of Children in Cyberspace in Light of Iranian Legal System, Islam and International Human Rights Instruments. Journal of Islamic Law Research. 2022; 23(1): 131-160. [Persian]

2. Seyed Nasseri MM, Shah Mohammadi T. Examining children's rights in the digital world. Journal of Humanities and Islamic Science in the Third Millennium. 2022; 6(2): 161-176.

3. Nekoufar H, Ghalavand Z. Identity of Iranian Islamic Children. Yazd: National Conference on the Identity of Iranian Islamic Children in the Preschool Period of Yazd; 2018. [Persian]

4. Jalalian A. Children's Right to a Healthy Environment in International Documents. Child Rights Journal. 2022; 4(14): 1-16. [Persian]

5. Saffarinia M. The Right of Children to Access Cyberspace from the Perspective of Domestic and International law (in light of General Comment No. 25 (2021) Committee on the Rights of the Child). Modern Technology Law. 2022; 3(5): 183-196. [Persian]

6. Seyed Nasseri MM, Darvishi S. Protection of children's rights in international armed conflicts from the perspective of international humanitarian law. Law and Modern Studies Journal. 2023; 4(2): 1-31. [Persian]

7. Toutounchian M, Sarshar M. The Right to Family Life of C hildren in the Light of Human Rights System. Child Right Journal. 2020; 2(7): 105-123. [Persian]

8. Maryam Shariati M, Zamanian M, Khalili M. Dissemination of images of children in cyberspace and its effect on personality development before puberty, in the light of Iranian law and international regulations. Law and Modern Studies Journal. 2021; 2(1): 1-18. [Persian]

9. Unicef. Children in a digital world, the State of the World’s Children. 2017. p.17-18.

10. Mazlumzadeh A, Jamalzadeh A, Shahabi R. Jurisprudential principles related to children's rights in the digital environment with emphasis on the commercial use of children's activities. Econimic Jurisprudence Studies. 2022; 3(5): 35-56. [Persian]

11. Ebrahimi Z, Moshrefjavadi Z. Principles Governing the Child's Right to Health in the International Human Rights System. Child Rights Journal. 2020; 1(4): 113-140. [Persian]

12. Marandi E, Ghorbani A. Principles and mechanisms for protecting the right to education in the Constitution of the Islamic Republic of Iran and human rights documents. Journal of Islamic Human Rights. 2021; 10(1): 91-120. [Persian]

13. Hosseinikhah SJ. Corporal punishment of children in the system of international human rights and Imamiyyah jurisprudence. Qom: Jurisprudence Center of Imams of Athar; 2010. [Persian]

14. Peyvandi GH-R. Child rights. Tehran: Islamic Culture and Thought Research Institute Publishing Organization; 2019. [Persian]

15. Hosseini Akbarnezhad H, Javaheri Arasteh M. Criminal Protection of Children against Online Abuses in Iran and UK Regulations and International Documents. Legal Research. 2020; 19(44): 107-132. [Persian]

16. Kazemi SA. Selection of international documents, children's rights. 1st ed. Tehran: Khorsandi Publications; 2015. [Persian]

17. Hedayati V. General duties of the States in the general Comment No.25 of the Committee on the Rights of the Child regarding the rights of children in the digital environment. Tehran: Specialized Legal and Political Discussion Forum of the Iranian Studies Association of the United Nations; 2021.

18. Hosseini MR. Responsibility of Governments and Mechanisms for Protecting Children's Rights in Cyberspace. Child Rights Journal. 2020; 1(4): 31-59. [Persian]

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.